

Феномен духовності: сутність та структура

Розглядається сутність і структура феномену духовності. Підкреслюється виключне значення духовності на сучасному етапі розвитку цивілізації. Зазначається, що зневага до наслідків духовної кризи може виявитися фатальною не лише для окремої особистості, а й для людства загалом.

Ключові слова: феномен, духовність, сутність, структура, цивілізація, особистість.

Теоретичне осмислення сутнісного змісту феномену духовності досить складне і неоднозначне. Ця проблема протягом всієї людської історії привертала увагу наукової спільноти і навіть була віднесена до «вічних» питань буття людини у світі. Ще давні філософи стверджували, що вирішення багатьох життєво важливих для особистості питань (мета і сенс життя) неможливе без осмислення даного феномену.

Наприклад, у розумінні Сходу духовність орієнтує людину на зміну самої себе та збереження гармонії навколишнього світу. Філософи античності (Платон, Демокрит, Арістотель), німецька класична філософія (Г.Гегель), російська релігійна філософія (В.Соловйов, М.Бердяєв), екзистенціальна філософія (М.Бубер, К.Ясперс) вважають її гармонійним поєднанням пізнавального, морального та естетичного, вираженого через істину, добро і красу.

У вченні Платона духовність уособлює прагнення до ідеалу, рух сходами еволюції. Подальший розвиток людства приведе, на думку філософа, до пізнання душі, до розуміння істинного значення гармонії, краси, доброчинності, досконалості. Платон стверджував, що незалучена до духовності особистість не знайде власної сутності, не виконає свого призначення, а отже, втратить право називатися людиною.

Здатність душі виявлятися в багатьох формах і охоплювати все поле людської життєдіяльності підкреслював свого часу І.Кант. Саме він вивів поняття душі за межі досвіду, започаткувавши використання терміну «душа» для позначення внутрішнього світу людини.

Деякі мислителі співвідносили поняття духовність насамперед із релігійною вірою, що, на їхню думку, спрямовує людину до моральності та краси. В їх роботах духовність пов'язувалася із сенсом життя, самопожертвою, творчістю, любов'ю, турботою про інших. Проблема духовності є ключовим моментом «філософії всеєдності» В.Соловйова та М.Бердяєва, реалістичної філософії С.Франка. Розуміючи його як внутрішню енергетичну силу людини, мислителі шукали витoki духовності в абсолютному дусі, втіленому у людині, в Богові, який наділив людину цим даром. На їх думку, духовність виявляється у ставленні особистості до світу, через

її світогляд, переконання, вірування, вираженням яких є істина, добро, краса. М.Бердяєв трактує духовність як специфічну якість людини, що характеризує мотивацію її поведінки, а також потребу в пізнанні світу, самопізнанні, пошуці сенсу життя та свого призначення. Для філософа головним атрибутом духовності є свобода, що єднає людське та божественне і виявляється в творенні не лише об'єктів культури, а й власного життя.

У філософських системах ХХ ст. проблема духовності людини була однією з основних. Це, насамперед, концепції екзистенціалізму, персоналізму, філософської антропології, низки інших напрямів і вчень. У контексті їхніх міркувань духовне виступає як сутність людського буття, як інтегральна категорія, що виражає теоретико-пізнавальну, художньо-творчу та морально-аксіологічну активність людини. Перебороти свою відчуженість, забезпечити власне духовне зростання особистість може через пізнання себе, через осмислення сенсу власного існування.

В українській філософії дослідження проблеми духовності починається з філософсько-теософського кордоцентризму Г.Сковороди і філософсько-наукового кордоцентризму П.Юркевича, які були провісниками релігійно-філософського ренесансу в Росії початку ХХ ст. Г.Сковорода писав, що людина народжується двічі – фізично й духовно, і саме духовне народження є істинним. Зародки духовності людини, на думку філософа, існують в її серці від народження. В роботах Г.Сковороди, М.Гоголя, П.Куліша, І.Франка, П.Юркевича сфера розуму далеко не вичерпує духовного життя. В основу покладено «ідею серця» як такого центру внутрішнього світу людини, котрий визначає її індивідуальність.

В 90-ті роки ХХ ст. дослідження зазначеної проблеми відбувалося за такими основними напрямками:

- релігієзнавчим, предметом якого є духовність, витлумачена богословськи, як досконалість віри в надприродні сили (А.Колодний, Б.Лобовик, Л.Филипович, Л.Чекаль, А.Черній та ін.);
- культурологічним, в контексті якого духовність постає як спосіб самобудови особи в межах культурного світу через самовизначення і самоспрямування, що передбачає не лише знання, але й почуття, осмислення дійсності, здатність до співпереживання (Є.Бистрицький, А.Бичко, С.Кримський, А.Приятельчук та ін.);
- філософсько-соціологічним, де духовність розглядається як багатомірний соціально-історичний феномен, специфічність виявів якого зумовлена своєрідністю всесвітньої історії як поліцентричного утворення (І.Бойченко, М.Михальченко, В.Табачковський та ін.).

Сучасна українська філософія окреслює обрії духовності через екзистенціали «віра, надія, любов» (В.Шинкарук, С.Кримський), подає розуміння духовності як онтологічного стрижня людини. Значний внесок у розробку проблеми духовності в контексті зміни ціннісних орієнтирів та трансформації сучасної культурно-історичної парадигми внесли такі дослідники, як В.Андрущенко, В.Баранівський, М.Бахтін, І.Бех, Л.Буєва, П.Єршов, О.Зеліченко, І.Зязюн, В.Кремень, В.Лекторський, О.Олексюк, Г.Платонов, П.Симонов, О.Сухомлинська, Ж.Юзвак та ін. В працях даних дослідників наголошується, що цей феномен невід'ємно пов'язаний із сутнісним самовизначенням індивідуальності. І цей шлях інтерпретовано ними як пошук істини, добра, краси та інших вищих цінностей.

Дослідники відмічають ряд особливостей духовності: духовність людини як суб'єктивний світ, як ідеальність, як форма людської самосвідомості, самоідентифікації, як форма інтеріоризації (внутрішнього освоєння) соціального досвіду, детермінаційно-імперативний компонент людського буття тощо. Духовність охоплює весь зміст інтелектуально-мислительної, чуттєво-емоційної та вольової діяльності людини, весь складний комплекс її психіки, морально-етичні й релігійні помисли, переживання.

В роботах Є. Бистрицького, С. Пролєєва та ін., духовне специфікується в якості особливого компонента культурної реальності, форми самовизначення людини і розвитку її творчих потенцій. Аналіз культури розкриває ті структури буття, в яких духовна та практична сторони людської діяльності постають як нерозривно пов'язані і взаємообумовлені.

Складовими духовності, на думку А. К. Уледова, мають бути потяг людини до істини, краси і добра, до спілкування, турботливе ставлення до природи, милосердя, справедливості, інтелігентність, культура почуттів, моральна поведінка. Філософ вважає духовність найвищою соціальною цінністю.

На думку В. Ф. Баранівського, духовність як філософська категорія визначає здатність особистості розкривати зміст буття в його дійсності і за допомогою цього конструктивно і творчо ставитись до власної життєдіяльності. Духовність – це і форма освоєння світу людиною, і форма саморозвитку самої людини.

Л. П. Буєва зазначає: «Проблема духовності – це не лише визначення вищого рівня засвоєння людиною свого світу, ставлення до нього – природи, суспільства, інших людей, до самої себе. Це проблема виходу людини за рамки вузько-емпіричного буття, подолання себе «вчорашньої» в процесі відновлення та удосконалення, досягнення особистістю своїх ідеалів, цінностей. Отже, це проблема життєтворчості» [4,8].

На думку ж С. Кримського, «духовність... виступає як спосіб самобудівництва особистості. Вона... пов'язана з вибором свого власного образу та долі... Це... зустріч із самим собою» [5,19]. Шлях духовного зростання вимагає від людини подолання власних слабкостей та недосконалості, розвитку здібності любити й співчувати, постійної роботи над якостями власної душі.

У призмі психології феномен духовності розглядає Ж. М. Юзвак. Розкриваючи поняття «духовність», вона характеризує його як «здатність людини до психічної самореалізації та вдосконалення, яка зумовлюється такими особливостями когнітивно-інтелектуальної, чуттєво-емоційної та вольової сфер, що сприяють успішному формуванню та реалізації потреби в цілеспрямованому пізнанні та ствердженні її життєдіяльнісної істини, загальнолюдських етичних та естетичних цінностей, усвідомленню єдності себе та Всесвіту» [11,146]. До складових духовності дослідниця відносить: духовні ціннісні орієнтації, духовний тип поведінки, духовний саморозвиток; когнітивно-інтелектуальні, вольові, емоційні характеристики особистості.

Системою інтелектуального, морального, художньо-естетичного, емоційно-чуттєвого розвитку особистості вважає духовність П. Щербань. В його працях викладено думку, що компонентами духовної культури є ціла низка культур, а саме: інтелектуальна (знання, мислення); моральна (честь, гідність); культура спілкування (комунікативні здібності,

культура мови); національна культура та національна самосвідомість; художньо–естетична (культура почуттів); морально–етична (релігійні традиції); родинно–побутова; політична, правова, екологічна культура особистості.

Потрібно відзначити, що істотне значення для розуміння людської духовності мають також праці представників низки західних шкіл і напрямів: філософія життя (А.Бергсон, В.Дільтей); філософська антропологія (М.Бубер, П.Тейяр де Шарден, М.Шелер та ін.); феноменологія (Е.Гуссерль), екзистенціалізм (С.Кьєркегор, Ж.П.Сартр, М.Хайдеггер, К.Ясперс та ін.); герменевтика (Х.Г.Гадамер), філософія глобальних проблем (А.Печчеї).

Нині досить популярною є думка, що духовність особистості формується насамперед завдяки релігійному вихованню. Дійсно, релігія, як освоєння світу крізь призму загальнолюдських цінностей, в якості специфічного соціального інституту за тисячоліття свого існування змогла розробити і запровадити у масовому масштабі низку ефективних соціальних технологій, що спрямовані на розвиток моральності і духовності особистості. Проте, свого часу, назвавши релігію опіумом для народу та знищивши більшість церков і священослужителів, радянська влада практично усунула її від виховання підростаючого покоління.

Сьогодні спостерігаємо зовсім протилежне: українська держава майже не приймає участі в процесі духовно–морального формування особистості. Більше того, складається враження, ніби вона свідомо намагається перекласти свій обов'язок перед народом щодо відродження духовності і культури на плечі Церкви, вплив якої стрімко посилюється. На нашу думку, це пов'язано, насамперед, з тим, що в країні зруйновано майже всі традиційні інститути виховання, наслідком чого стало утворення духовного, ідеологічного вакууму. На противагу державі, Церква не просто зберегла, але й інтенсивно нарощує свою інфраструктуру: храми, недільні школи, православні гімназії, духовні семінарії, єпархії.

Те, що держава передала функцію управління духовним життям суспільства Церкві – вже готовому ідеологічному соціальному інституту, можливо, й краще, ніж приректи процес на самоплив. Однак, на нашу думку, не слід з однієї крайності – боротьби з релігією, кидатися в іншу – повністю віддавати Церкві справу розвитку духовності підростаючих поколінь. Тим більше виховання духовності людини лише релігійними засобами не може бути визнане універсальним. На думку В.П.Андрущенка це пояснюється тим, що, «по–перше, духовність людини не вичерпується релігійною складовою, вона – більш об'ємне утворення, що включає в себе народну мораль (мудрість), естетичні цінності, атеїстичні переконання, наукові знання тощо; по–друге, в релігійній духовності особистість, яка б мала бути визнана в якості основного суб'єкту власної духовності (і життєдіяльності загалом), залишається на задньому плані; по–третє, релігійна духовність базується переважно на ірраціональному знанні, в той час, як духовність загалом базується на дискурсі наукового і позанукового знання» [1,384].

Отже, можемо підсумувати, що процес формування духовності особистості, пов'язаний, насамперед, із її залученням до економічного, політичного та культурного життя власного народу і нації. А духовний

розвиток людини – це шлях від знання до розуміння, від емоцій до співчуття, від сприймання до творчості, від егоцентризму до гуманізму.

Аналіз поглядів на духовність людини чітко засвідчив, що в процесі розвитку світової філософської думки цей феномен дедалі тісніше пов'язується не просто з індивідом, а з неповторною людською особистістю. Причиною цього стало поглиблення у філософії антропологічної орієнтації, прагнення подолати протистояння раціоналізму та ірраціоналізму в розумінні людини, пошуки виходу із загальної духовної кризи, що охопила сучасну цивілізацію. Оскільки в підсумку духовність постає як спосіб людського існування, заснованого на спрямованості до вищих людських цінностей, на потребі удосконалення себе і навколишнього світу відповідно до ідеалів істини, добра і краси, на неї покладається надія порятунку людства від занепаду та самознищення.

Занепокоєння науковців відносно подальшого поступу людської цивілізації, їх стурбованість, викликану зростанням відчуження особистості, нівелюванням справжніх людських якостей, невідповідністю між біологічним і соціальним розвитком індивіда, знаходимо ще у творах М.Бердяєва, А.Камю, К.Ясперса, А.Швейцера, Г.Зиммеля, П.Сорокіна, Т.Шардена, І.Дьюї, Е.Фромма, М.Хайдеггера, К.Юнга та ін.

Слід зазначити, що процес загострення протиріч між людиною і природою, між індивідуальними й суспільними інтересами має тривалу історію. Ще у XIX ст. всіх вразило ніцшеанське «Бог помер», на що герой І.Ф.Достоевського відповів: «Якщо Бога немає, то все дозволено». Полеміку продовжив французький письменник і мислитель А.Мальро, який в середині XX ст. проголошує вже смерть не Бога, а людини. Якщо розуміти смерть як духовне знищення людини, то його слова мають певний сенс.

Сьогодні існування людства можна охарактеризувати однією фразою: на зміну цінностям приходять інтереси. Прагматизація всіх сфер буття людини призводить до формування так званого «суспільства споживання», визначальною рисою якого є зведення поведінки індивідів, що його складають, до набуття, використання і предметного споживання. Потрапляючи в залежність від світу речей і втрачаючи внаслідок цього свою автономність, людина у зв'язках з оточуючими та навколишнім світом все більше покладається на технічні засоби, звужуючи таким чином коло особистого спілкування. Матеріальні можливості особистості розширюються за рахунок девальвації її моралі та духовної свободи. У Е.Фромма знаходимо таку думку стосовно сучасної людини: «Вона наполегливо працює, але її охоплює неясне почуття марності всіх її старань та зусиль. Зростає її влада над матеріальним, але одночасно посилюється безсилля людини в індивідуальному та суспільному житті» [10,328].

Для характеристики сучасної людини в науці часто використовується поняття «економічна людина» (*homo economicus*). Це, напевно, правомірно, виходячи із формування філософії її життя – ціннісних орієнтацій, стилю мислення, ставлення до інших людей і суспільства, до історії, сучасності та перспективи, до природи. Її сутнісні риси найбільше яскраво представив А.Сміт: «Людина постійно потребує допомоги своїх ближніх, і марно буде очікувати її лише від їхнього ставлення. Вона скоріше досягне своєї мети, якщо звернеться до їхнього егоїзму і зуміє показати їм, що в

їх власних інтересах зробити для неї те, чого вона прагне. Дай мені те, що мені потрібно, і ти одержиш те, що потрібно тобі» [8,2].

Споживча цивілізація орієнтована на одержання максимального прибутку. Те, що не можна продати, не має не лише ціни, а й цінності. Поступово ринкові відносини і занадто прагматизоване життя притупляють в особистості істинно людські почуття. Як відзначає Е.Фромм, «люди з ринковим характером не вміють ані любити, ані ненавидіти» [10,546]. Людина живе у світі, де інший індивід – конкурент або жертва, від якої необхідно одержати якнайбільше зиску, змусити підкорятися. На цій основі виникає гоббсовська ситуація «війна всіх проти всіх», формується вкрай несправедливе суспільство зі страшним станом соціального життя.

Життя й діяльність економічної людини проходить на тлі постійно виникаючих протиріч між індивідуальними і суспільними інтересами, власними установками та загальнолюдськими цінностями. З одного боку, норми моралі, принцип справедливості вимагають від індивіда дій на їхній основі, з іншого боку, економічні інтереси підштовхують його до ігнорування суспільних норм. Всі загальнолюдські цінності та здобутки відступають на задній план, коли вони не відповідають особистим інтересам. Захопившись ілюзорним престижем та псевдоблагами, сучасна людина відмовляється від духовності, для неї матеріальні цінності та престиж набувають найвищого значення, а сенс існування полягає в речовому збагаченні, якому вона підкоряє і науку, і мистецтво, і власне життя.

Наслідки загрозливі: зменшується самоцінність особистості та людського життя; масова культура культивує в споживача примітивні вподобання і запити; надвиробництво й штучне формування все нових і нових потреб призводять до марнування природних ресурсів і знищення природи; загострюються кризи: економічна, демографічна, енергетична, екологічна. Спроби розв'язання цих проблем політичними чи економічними засобами виявляються безрезультатними. Стрімке загострення протиріччя між зростанням кількості матеріальних благ, з одного боку, та посиленням напруженості у стосунках між людьми – з іншого, ставлять під сумнів подальший прогрес суспільства. Більше того, за наявних умов виникає загроза нормальному існуванню людини й виживанню людства взагалі.

Передбачаючи таку небезпечну ситуацію, К.Сен–Симон стверджував, що щасливою буде епоха, в якій людина почне бачити велич і славу тільки в набутті нових знань. Нині ж ми змушені констатувати знищення щирої сутності та естетичного призначення творів мистецтва, нівелювання ролі духовних цінностей у збагаченні змісту людського життя. Комерціалізація мистецтва стає перешкодою для появи високоестетичних здобутків; культивує жадібність, егоїзм, безсоромність, знецінення людського життя; стимулює зростання попиту на легковажні, часом шкідливі «здобутки» масової культури. Аналізуючи ці процеси, Е.Фромм зауважив: «Людина деградує до рівня рецептивної та ринкової організації» [10,451].

А.Камю свого часу писав, що джерелом нелюдського є тільки люди, отже, головним фактором виходу зі створеного людиною критичного стану може бути також лише вона сама. Оскільки «людина розумна» на межі тисячоліть виявилася нездатною подолати створені нею самою кризи, зростає цікавість до «людини духовної», за В.Вернадським, «ноосферної», яка б, розуміючи глибинну сутність світу й себе, усвідомила необхідність

утвердження духовних цінностей та ідеалів для уникнення глобальної катастрофи. На думку В.Вернадського, духовний світ людини забезпечує її включення до ноосфери на основі колективної енергії, що перебуває поза окремим людським тілом і має найбільший вплив на долю суспільства, поведінку окремих особистостей і розвиток планети загалом. Через це, лише спрямування розвитку людства від людини розумної до духовної є істинною стратегією збереження й плекання в людині Людини.

Нинішньому поколінню жителів планети належить виконати особливу місію – достойно вступити до епохи духовності, подолати кризу духу як найнебезпечнішу для кожної людини й людства загалом. Тільки розвиток потенціалу людяності здатен змінити стан речей, про що керівник Римського клубу А.Печчеї пише: «Виняткову важливість здобувають властиві всім людям планети внутрішні людські якості, їх виявлення й розвиток у людей будь-яких куточків світу. Адже по суті, саме ці якості є найважливішим ресурсом людства» [6,5]. Усвідомлення цього виводить на перший план людину як особистість і робить надзвичайно актуальним глибоке пізнання її найважливіших рис на предмет їх відповідності істинно людяним якостям.

Реалії життя доводять, що найдорожчою платою людини за підкорення світу є деформації особистості. Вона збіднюється інтелектуально, естетично, емоційно, морально, стає глухою до проблем оточуючих. А це – найкоротший шлях до втрати людської подоби, який може виявитися фатальними не лише для пересічного індивіда, а й для людства загалом. Бездушно руйнуючи матеріальні та духовні засади свого життя, знецінюючи власну особистість, сучасна людина стала ворогом прогресу людства. Свого часу М.Бердяєв писав: «Немає нічого більш божевільного, ніж нинішнє життя зі своїми кризами надвиробництва, безробіттям, владою банківських і фінансових паперів. Не існує ніякої матеріальної й духовної безпеки» [3,13]. На початку нового тисячоліття, внаслідок глобалізації та інформаційної революції проблема невпинної руйнації духовних засад існування людської цивілізації лише загострилася. Тож цілком закономірним є те, що ХХІ століття інколи називають століттям прагматичних цінностей і створених власноруч катастроф. Причому, переважна більшість філософів погоджується з думкою Ю.М.Кулюткіна, який особливо небезпечною вважає так звану антропологічну катастрофу, що характеризується дегуманізацією людини, її відчуженням від життя суспільства, від праці й від самої себе.

Але ж людина за будь-яких обставин повинна залишатися людиною. Без збереження та плекання справжніх цінностей вона приречена на духовну загибель. Враховуючи наявну ситуацію, єдиним шляхом духовного відродження людини є її повернення до споконвічної сутності. Вона повинна змінитися, заперечуючи слова М.Бердяєва: «Людина вже не є вища цінність, вона взагалі вже не цінність», [3,14] і посісти місце істинно вищої цінності. Мова йде про культивування в людині людяності. Це дуже складне, довгострокове завдання, вирішення якого дорівнює корінним змінам у житті суспільства. І хоча людина ніколи не була й не може бути досконалим створенням, вона завжди буде мати певні недоліки, пороки, робити помилки, однак, зрештою людина повинна стати гідною свого статусу, адже, залишаючись позбавленою людського, вона може бути ким завгодно, але вона не є людиною.

В даній ситуації порятунок від саморуйнування й самознищення особистості – в накопиченому людством духовному багатстві, в гуманізації освіти й виховання, які за своєю суттю мають збагачувати духовно–творчий потенціал окремого індивіда, працюючи таким чином на суспільний прогрес. Оскільки однією з ознак цивілізованості будь–якої країни, свідченням її залучення до світової спільноти є рівень розвитку духовності її громадян, моральні цінності та ідеали, які сповідує більшість населення. Цю думку підтримують і провідні науковці, які саме в духовному розвитку вбачають запоруку збереження як особистості, так і всього людства. Адже людина, вихована на найкращих цінностях, легко відрізняє прекрасне від потворного, піднесене від низького не лише у творчості мистецтва, але й у побуті, в праці та поведінці людей. Ця здатність стане для особистості дієвим орієнтиром у житті, потужним захистом її духовного здоров'я. А враховуючи реалії оточуючого життя, вона взагалі перетворюється на стратегічний чинник суспільного розвитку, тому що «тільки через розвиток духовності... ми зможемо побудувати цивілізоване гармонійне суспільство, в якому дійсними регуляторами поведінки будуть мораль та право» [7,74].

Оскільки у підсумку духовність постає як спосіб людського існування, заснованого на спрямованості до вищих людських цінностей, на потребі удосконалення себе і навколишнього світу відповідно до ідеалів істини, добра і краси, тільки вона здатна врятувати людство від самознищення. Потрібно нарешті усвідомити, що вирішення більшості наявних проблем полягає не в технічному прогресі, а, перш за все, у збагаченні духовного світу кожної особистості, оскільки в цій ситуації саме гармонійність розвитку духовного світу окремого індивіда виступає запорукою духовного відродження всього суспільства.

Література

1. Андрущенко В. Роздуми про освіту. Статті. Нарисси. Інтерв'ю. – К., 2004. – 738с.
2. Баранівський В.Ф. Духовность личности в системе современных общественных отношений. – К.: НТВ «Правник», 1998. – 240 с.
3. Бердяев Н.А. О человеке, его свободе и духовности: Избр. тр./Акад. пед. и социал. наук; Моск. психол.–социал. ин–т; Ред.–сост.: Л.И.Новикова, И.Н.Сиземская; Моск.психол.–социал. ин–т. – М.:Флинта,1999. – 310 с.
4. Буева Л.П. Проблема творчества//Вопросы философии. – 1996. – № 2. – С.4–12.
5. Крымский С.Б. Контуры духовности: новые контексты идентификации // Вопросы философии. – 1992. – № 2. – С. 15–23.
6. Печчеи А. Человеческие качества / Пер. с англ. О.В.Захаровой; Общ. ред. и вступ.ст. Д.М.Гвишиани.–2–е изд. – М.:Прогресс, 1985. – 312с.
7. Ситченко В. І. Гуманістична спрямованість навчально–виховного процесу у вищій школі // Теоретичні питання освіти та виховання: Збірник наукових праць / За заг. ред. М. Б. Євтуха. – Вип. 8. – К.: Видавничий центр КДЛУ, 2000. – С. 73–74.
8. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Пер. с англ. – Т. 1. – М., 1935.
9. Уледов А.К. Духовное обновление общества. – М.: Мысль, 1990. – 333с.

10. Фромм Э. Человек для себя // Фромм Э. Бегство от свободы. Человек для себя / Пер. с англ. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. – 571с.

11. Юзвак Ж.М. Духовність як психологічний феномен: структура та чинники розвитку // Філософська думка. – 1999. – № 5. – С. 139–150.

Загарницька И.И. Феномен духовности: сущность и структура

Рассматривается сущность и структура феномена духовности. Подчеркивается исключительное значение духовности на современном этапе развития цивилизации. Сделан вывод о том, что безразличие к последствиям духовного кризиса может стать фатальной не только для отдельной личности, но и для человечества в целом.

Ключевые слова: феномен, духовность, сущность, структура, цивилизация, личность.

Zagarnyrska, I.I. Phenomenon of spirituality: its essence and structure

Review of the essence and structure of the phenomenon of spirituality. Underscored is the exceptional value of spirituality on the contemporary stage of development of the civilisation. A conclusion is drawn that indifference toward consequences of the spiritual crisis may be fatal not only for an individual, but for the humankind as a whole.

Key words: a phenomenon, spirituality, an essence, a structure, a personality.